
Journal of Religious Culture

Journal für Religionskultur

Ed. by / Hrsg. von
Edmund Weber
in Association with / in Zusammenarbeit mit
Matthias Benad, Mustafa Cimsit, Alexandra Landmann, Sven Lichtenecker & Vladislav Serikov
Goethe-Universität Frankfurt am Main

ISSN 1434-5935 - © E.Weber – E-mail: e.weber@em.uni-frankfurt.de; info@irenik.org
http://web.uni-frankfurt.de/irenik; http://irenik.org/

Nr. 166 (2012)

DİN EĞİTİMİNDE FENOMENOLOJİK YAKLAŞIM

The Phenomenological Approach in Religious Education

Abdulkadir Çekin*

Özet: 1890'lı yıllarda Alman filozof Edmund Husserl'in çalışmaları ile temelleri atılmış bir bilim dalı olan fenomenoloji, dini, estetik, ahlaki ve duygusal her türlü doğrudan deneyimi analiz edip betimleyen felsefi bir yaklaşımdır. Fenomenolojinin din araştırmalarında kullanılması, farklı dini bakış açılarının olduğu gibi anlaşılabilmesine, kişinin önyargılarından kurtularak diğer inançları doğru ve tarafsız bir şekilde anlayabilmesine fırsat verebileceği düşüncesine dayanır. Din eğitiminde fenomenolojik yöntem, dinlerarası din öğretimi yaklaşımı ile İngiltere'de uygulama alanı bulmuş ve daha sonra ortaya konulacak olan din eğitimi uygulamalarına esas oluşturmuştur. Bu yaklaşımda farklı dinlere değer veren, genel bir din olgusu anlayışına sahip bireylerin yetişmesi hedeflenmektedir. Bu makalede fenomen ve fenomenoloji kavramlarına değinildikten sonra din araştırmalarında ve din eğitiminde fenomenolojik yaklaşımın nasıl bir iz bıraktığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde, Ülkemizdeki din öğretiminde çok kısmi bir fenomenolojik bir yaklaşımın var olduğu, bu yöntemle sadece inanç konusunun öğretimin yapıldığı, inanç olgusu çerçevesinde bazı İslam içi mezhep ve yorumlar ile diğer dinlere ortak öğeler ön plana çıkarılarak öğretim programında yer verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fenomenoloji, Fenomen, Din, Eğitim, Din Eğitimi

The Phenomenological Approach in Religious Education

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, acekin@kastamonu.edu.tr

Abstract: Phenomenology, established by German philosopher Edmund Husserl's studies in 1890's, is a philosophical approach analyzed all religious, esthetic, ethical and emotional experiences. Using Phenomenology in religious studies based on the idea that giving the opportunity to the men more accurate and impartial understanding by isolating prejudices. Phenomenological method in religious education was applied in England by means of interreligious education approach and became the groundwork of later religious education practices. In this approach aimed to raise children having appreciating other religions and understanding of religion fact. In this article, after mentioning phenomenon and phenomenology, aimed to explain the influences of phenomenological approach on religious studies and religious education and determined that there was a very little influence of phenomenological approach on Turkey's religious education, only the faith was the subject of curriculum in related to the method, some Islamic denominations and religions was to be presented in the curriculum by emphasizing the common points.

Key Words: Phenomenology, Phenomenon, Religion, Education, Religious Education

1. GİRİŞ

Toplumsal yaşam içerisinde insanoğlu birçok olay ve olgu ile birlikte yaşamını sürdürmektedir. Bu olay ve olgular insanı etkileyerek duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bütün bu olay ve olguları anlama adına belirli tanımlama çabalarının varlığı da görülmektedir. Ancak her tanımlama çabası diğerinden bir şekilde farklılaşmaktadır. Diğer taraftan farklı tanımlama çabaları, olguları anlamayı zorlaştırıyor gibi görünse de aslında kavramların çerçevesinin çizilmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Bu durum eğitim olgusu için de geçerlidir. Farklı tanımlamaları olmakla birlikte günümüzde genel kabul gören bir tanım ile eğitim, *bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci* olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1997: 12). Bu tanımda eğitim, kişinin yaşantı sürecinde kendi isteği ile davranışlarında bir değişiklik oluşturması şeklinde betimlenmektedir.

Din olgusu da insan ile ilgili önemli olgulardan biridir. Din, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir ve insanın bireysel ya da toplumsal düzeyde var olduğu her dönem din olgusu ile ilişkili inanç ve uygulamalara rastlanmaktadır. Tarih ve Antropoloji araştırmaları bizlere bu gerçeği göstermektedir. Söz konusu araştırmaların sunduğu bilgi birikimine dayanarak, çok farklı ve değişik biçimlerde de olsa din olgusunun insan ile ayrılmaz bir ikili oluşturduğu söylenebilir.

Dinin ne olduğu, ne tür işlevler gördüğü ve bireyi nasıl etkilediği tarzındaki sorular her çağda düşünürleri ve bilim adamlarını değişik açılardan ilgilendirmiştir. Bu bağlamda dinin neliği üzerine farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bunlar arasında; *bireyin tecrübesi* (Freyer, 1964: 32), *kutsal kozmosun kendisiyle tesis edildiği beşeri girişim* (Berger, 1999: 256), *ayrı tutulan ve yasaklanan şeylerden oluşan birleşik bir sistem* (Durkheim, 1923: 94) şeklinde din nitelermeleri bulunmaktadır.

İnsanı konu edinen meseleler arasında din, en fazla ciddiye alınıp incelenen bir alan olmuştur. İnsanın günlük yaşamı, dini-manevi bir çerçeve ile kuşatılmış haldedir. Bu bağlamda doğumdan ölüme kadar yaşanan birçok olay dini-manevi bir niteliğe bürünebilmektedir.

Din eğitimi ise din ve eğitim kavramlarından oluşan birleşik bir kavramdır. Eğitim olgusu temel alındığında din eğitimi şu şekilde tanımlanmıştır: *Din eğitimi, bireyin dinî davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir* (Tosun, 2001: 25). Bu tanım incelendiğinde eğitim süreci içinde dini davranışlarda meydana gelen değişikliğe vurgu yapıldığı görülmektedir.

Batı toplumlarında din eğitimi önemli tartışma alanlarından birisi olmuştur. Yakın geçmişte yaşanan bu tartışmalardan başta geleni din eğitiminin eğitimsel mi yoksa dini bir faaliyet mi olduğu konusudur. Din eğitimi, dini bir faaliyet ise bireylere dinlerinin inanç ilkelerini ve ibadetlerini öğreten; eğer eğitimsel bir faaliyet ise kişilerde insani bir boyut olan inanca karşı anlayış geliştiren bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Din eğitimi ile ilgili diğer bir tartışma konusu, din eğitiminin günümüzdeki farklı durumları açısından neliği ile ilgilidir. Din eğitimi, okullarda uygulanan öğretim programının bir parçası mıdır?, dini cemaat ya da grupların kendi içlerin uyguladıkları bir öğretim şekli midir? ya da seküler değerler dışında dini değerler etrafında şekillenen eğitim-öğretim yaklaşımı mıdır? Üçüncü tartışma konusu ise farklı din ve mezheplerin çok çeşitli din eğitimi anlayış ve uygulamalarının olması dolayısıyla birçok batı ülkesinde din eğitimi ile ilgili politika ve uygulamalarda farklı yaklaşım ve uygulamaların görülmesidir. Sonuçta din eğitimi ile ilgili farklı

tartışmalar, her ülkede bir şekilde ulusal politikayı ve eğitim çevrelerini etkilemektedir ve bu konu farklı düzeyde sürekli olarak tartışılmaktadır (Halstead, 2005: 7731).

Din eğitimi alanındaki bu tartışmalar aynı zamanda batı dünyasında farklı din eğitimi yaklaşımlarını da doğurmuştur. Bunlardan birisi olan fenomenolojik yaklaşıma göre din eğitimi, bilgi vericiliği aşarak inançları daha iyi anlamak için geçici olarak doğruluk ve yanlışlık sorularını paranteze almalı ve inançlara karşı empati kurmalıdır.

Bu makalede fenomen ve fenomenoloji kavramları incelendikten sonra din araştırmalarında ve din eğitiminde fenomenolojik yaklaşımın nasıl yer bulduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç etrafında ülkemizdeki din öğretiminde fenomenolojik yaklaşımın herhangi bir şekilde var olup olmadığı da araştırılacaktır.

2. FENOMEN

Köken bakımından eski Yunancada *görünüş* anlamına gelen *phainomenon* sözcüğünden gelen fenomen, en genel anlamda duyu organlarıyla algılanabilen, gözlenebilen, duyulabilen, deneyimde kendisini gösteren ya da açığa vuran nitelik, nesne, ilişki, konum ve olay türünden düşünülebilecek bütün her şeyi anlatan felsefe terimidir (Güçlü ve diğerleri, 2003: 610).

Fenomenleri bilme, tecrübe etme faaliyetine deneyim adı verilir. Deneyim ise dış ve iç deneyim olarak ikiye ayrılır. Bu çerçevede duysal fenomenlerden ve bilinçli fenomenlerden söz edilebilir. Buna göre duysal fenomen fiziki bir oluşum, bir olgu, varlığı saptanan olaydır. Bilinçli fenomen ise kişinin ayırtında olduğu içsel deneyimdir. Fenomen, İlkçağ Yunan Felsefesinde duyularla idrak edilen, kavranan nesne, duysal görünüş anlamına gelir. Kant'ta ise fenomen, mümkün deneyimin sınırları dışında kalan ve bundan dolayı da teorik olarak bilinemez olan *numen*'in tersine, form ve düzeni duyarlılığın sentetik formlarına ve anlama yetisinin *a priori* kategorilerine bağlı olup, varoluşu öznenin bağımsız olmayan, dolayısıyla özne tarafından belirlenen varlık, özne tarafından kurulan nesneyi ifade eder (Cevizci, 2002: 408).

3. FENOMENOLOJİ

Genel olarak fenomenlerin bilimi olarak tanımlayabileceğimiz fenomenoloji, özel olarak da *bilincin çok çeşitli formlarıyla dini, estetik, ahlaki ve duygusal her türlü doğrudan deneyimi analiz edip betimleyen felsefe anlayışı ya da yaklaşımı* şeklinde tanımlanabilir (Cevizci, 2002: 409).

Phainomenon sözcüğü ile *logos* sözcüğünden türetilmiş olan fenomenoloji; *özel bir çözümleme yöntemi yoluyla bilince ve bilinç yaşantılarına ilişkin özlerin bilgisini edinmeyi amaçlayan betimleyici deneyim felsefesi; fenomenlerin kendilerini betimleyerek tanıtlamaya, onların bilinç yaşantısına açılmalarının koşullarını araştırmaya dayanan felsefe anlayışı ya da yöntemidir* (Güçlü ve diğerleri, 2003: 611).

1890'lı yıllarda Alman filozof Edmund Husserl'in çalışmaları ile temelleri atılmış bir bilim dalı olan fenomenoloji, I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya, Rusya ve Japonya'ya yayılmış ve psikiyatriden felsefeye birçok bilim alanında etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Çin, Hindistan ve Kanada'da, 1990'larda ise İngiltere'de etkili olan bu hareket 20'inci yüzyılın önemli felsefi hareketlerinden biri olmuştur.

Felsefe tarihinde fenomenoloji, temel olarak üç farklı şekilde anlaşılmıştır. Bunlar Hegel, Husserl ve Heidegger'in fenomenoloji anlayışlarıdır. Hegel'e göre fenomenoloji, fenomenlerin keşfedilmesiyle başlayan felsefi yaklaşımdır ve bu diyalektik fenomenolojidir. Husserl'e göre fenomenoloji, kişinin kendi tecrübesiyle bilincin özünün düşünsel çalışmasıdır. Heidegger ise insanın varoluşsal yönüyle ilgilenerken ontolojik bir yaklaşımla fenomenolojiyi temellendirmeye çalışmıştır (<http://en.wikipedia.org/wiki/Phenomenology.htm>).

Fenomenoloji, kişinin çevresindekilerin farkında olması ve onlara karşı bir bilinç hali oluşturması çerçevesinde güçlü tesirler bırakan bir felsefe alanıdır. Her şeyin gerçek insani tecrübe şekliyle anlaşılması gerektiğini düşünen fenomenoloji, "üçüncü kişiden" bilimsel perspektiften ziyade, "birinci kişiden" tecrübi perspektife daha fazla önem vermektedir (Drees, 2003: 596).

Fenomenolojide, zihinsel ve fiziksel olgular arasında bir ayrım yapılmaktadır. Fiziksel olgular hayatın içerisinde en saf hallerinde bulunmaktayken, zihinsel olgular kişilere göre değişen bir göreceliğe sahiptir. Fenomenolojide, olguların bilinç sahasına çıktıklarında tanımlanması bakışı

mevcuttur. Bu noktada olgular hakkındaki objektif gerçeklik ya da tesadüfî bakış, fikirlerimiz üzerinde etkili olmaktadır. Fenomenolojik düşünce bilimsel, dini ya da felsefi olsun bilginin nasıl mümkün hale geldiğini bizlere göstermektedir (Priest, 2003: 570).

4. DİN FENOMENOLOJİSİ

Din Fenomenolojisi dinî fenomenleri, o dinin mensuplarının düşünceleri çerçevesinde betimlemek suretiyle dinin tecrübi yönüyle ilgilenir. Fenomenolojik görüşe göre din, farklı bileşenlerden oluşmaktadır ve dinin doğru anlaşılması amacıyla dinlerin farklı geleneklerindeki bu bileşenler incelenmelidir. Din araştırmalarına fenomenolojik yaklaşımın gelişmesi büyük oranda aşağıdaki bilim adamları ile olmuştur.

4.1. *Chantepie de la Saussaye*

İlk defa *Din Fenomenolojisi* kavramını kullanan Saussaye *Lehrbuch der Religionsgeschichte* (1887) adlı kitabında, Din Fenomenolojisi'nin taslağından ve din biliminin görevlerinden söz etmektedir (Van der Leeuw, 1963: 694). Hegel'in terminolojisini kullanmakla birlikte Saussaye, felsefi ve tarihi metotları kullanarak öz ve tezahürler olmak üzere din bilimini iki ayrı araştırma alanına ayırmıştır. Saussaye, fenomenolojiyi dinler tarihi ve din felsefesinden ayrı bir alan olarak görmektedir (James, 1995: 45). Saussaye'a göre fenomenolojinin görevi dini kavramların toplanması, düzenlenmesi, gruplandırılması ve sınıflandırılması yoluyla felsefi analiz için tarihsel bilgiler üretmektir (James, 1995: 43). Saussaye'ın dinin tezahürlerinin gruplandırılması yaklaşımı ise fenomenoloji düşüncesi ile benzerdir. Öz'ün felsefi olarak açıklanması için bir hazırlık olarak Saussaye'ın fenomenoloji anlayışı tamamen Hegel'e karşıt bir anlayış değildir.

4.2. *Kristensen*

Saussaye'ın *Lehrbuch der Religionsgeschichte* adlı kitabının İngilizce ve Fransızca'ya çevrilmesi, birçok bilim adamının din fenomenolojisi sahasına ilgi duyarak bu alanda çalışmaya başlamasında etkili olmuştur (James, 1995: 141). Bunlardan biri William Brede Kristensen'dir. 1901'de Kristensen Dünyada ilk defa din fenomenolojisi profesörlüğüne atanan kişidir. Kristensen'e göre fenomenoloji, dinler tarihi ve din felsefesinin birbirlerini etkilenmelerini sağlayan tamamlayıcı bir bilimdir (Kristensen, 1971: 9). Kristensen'in felsefe ile tarihsel tezahürler arasındaki ilişki konusundaki düşünceleri Saussaye ile uyuşmazken, Hegel'in fikirleri ile benzerlik göstermektedir. Tarihsel tezahürlerde keşfettiği dinî özü tanımlarken Kristensen, Rudolf Otto'nun *kutsal* anlayışından yararlanmaktadır. Saussaye gibi Kristensen de fenomenolojinin dinî fenomenlerin anlamını empatik ve içeriden bir bakış açısı ile araştırması gerektiğini düşünmektedir. Bir anlamda Kristensen, fenomenolojinin araştırma alanını dinî yaşamdaki fenomenler ile sınırlamaktadır (James, 1995: 144).

4.3. *Van der Leeuw*

Birçok düşüncede Kristensen'i takip eden Gerardus van der Leeuw, *Phänomenologie der Religion* (1933) adlı kitabında dine karşı fenomenolojik bir yaklaşım geliştirmiştir. Göreceli gizleme (*Verborgenheit*), göreceli şeffaflık (*Durchsichtigkeit*) ve aşamalı olarak ortaya çıkma ya da tezahür etme (*Offenbarwerden*) şeklinde açıkladığı dinsel tezahürlerin objektiflik boyutlarına rağmen Van der Leeuw, dinsel tezahürlerin anlaşılma durumunun fenomenlerin sübjektif yönü ile ilgili olduğunu düşünmektedir (Van der Leeuw, 1956: 769).

4.4. *Mircea Eliade*

Eliade, dini tecrübelerin yorumlanması konusunda önde gelen bir isimdir ve din araştırmalarında kendine özgü bir paradigma oluşturmuştur. Eliade, dinin temel formunu ifade eden *Hierophanies* (kutsalın tezahür etmesi) terimi ile insanın gerçeklik tecrübelerini *uhrevi* ve *dünyevi* şeklinde ikiye ayırmaktadır. Eliade'nın bu teorisi birçok kesimden de kabul görmüştür. Eliade'nın din araştırmalarına en önemli katkılarından birisi, O'nun *Ölümsüz Dönüş* (Eternal Return) teorisidir. Bu teori, mitolojiler ve dinî ritüellerin basit bir şekilde hatırlanmadığını, zihnen ve gerçek anlamda insanların mitoloji ve ritüellere katıldıklarını savunmaktadır (Doniger, 2004).

Eliade dine, dinî bir inanca sahip kimse ile empati kurarak yaklaşmaktadır. Eliade'nın teorileri temelde dinsel bakış açısıyla Dünyanın nasıl anlamlandırıldığının betimlenmesi üzerine kuruludur (Ellwood, 1999: 99). Eliade'ya göre dinî düşünce genellikle kutsal ve kutsal olmayan arasındaki keskin ayrıma dayanır. Bu düşüncenin Tanrı ya da Tanrılar formunda veya mitolojik olması önemli değildir. Önemli olan sadece dinin kutsallık ile ilişkisidir ve ona gerçeklik kazandıran şey de budur (Eliade, 1971: 5).

5. DİN EĞİTİMİNDE FENOMENOLOJİK YAKLAŞIM

Fenomenolojinin din araştırmalarında kullanılması, farklı dini bakış açılarının olduğu gibi anlaşılabilmesine, kişinin önyargılarından kurtularak diğer inançları doğru ve tarafsız bir şekilde anlayabilmesine fırsat verebileceği düşüncesine dayanır. Din eğitiminde fenomenolojik yöntem ise, dinlerarası din öğretimi yaklaşımı ile İngiltere'de uygulama alanı bulmuş ve daha sonra ortaya konulacak olan din eğitimi uygulamalarına esas oluşturmuştur (Kaymakcan, 2004: 78).

1960'ların ortalarına kadar İngiltere'de dinî eğitiminin amacı dindar Hıristiyanlar yetiştirmektir. Ancak bu eğitim başarısızlığa uğradı ve tersine Hıristiyanlıktan uzaklaşmaya katkıda bulunduğu izlenimi ortaya çıktı (Doğan ve Tosun, 2003: 33). Lancaster Üniversitesinde Dini Araştırmalar Bölümü'nün kurulmasının ardından, din eğitiminde yeni bir program geliştirme projesi (*School Council Project on Religious Education in Secondary Schools, 1969*) Profesör Ninian Smart'ın direktörlüğünde çalışmalarına başladı. Projede, *fenomenolojik, doktriner olmayan yaklaşım* olarak isimlendirilen yöntem kullanıldı (Jackson, 1997: 9). Bu çalışmalar sonrasında içerisinde çok farklı din, mezhep ve görüşleri barındıran çoğulcu İngiliz toplumunda geleneksel Hıristiyanlık çerçevesinde gerçekleşen dinî eğitimin yerini, inanç türünün belirtilmediği bir din eğitimi yaklaşımı almaya başladı (Shepherd, 1997: 84). Bu yaklaşımda artık dindar Hıristiyanlar değil, farklı dinlere değer veren, genel bir din olgusu anlayışına sahip kişiler yetiştirmek hedeflenmekteydi (Shepherd, 1991: 372).

Genel olarak fenomenolojik din eğitimi yaklaşımı, öğrencileri dinî görevleri yapma konusunda zorlamanın olmadığı dinler hakkında öğretimi ifade etmektedir. Dinin insan yaşamında en temel gerçeklik olması ve tarih, felsefe, sanat, edebiyat gibi alanlarda dinin derin etkiler bırakmış olması gibi temel argümanlardan hareket eden bu yaklaşımda öğretmenler, farklı dinlerin ya da dünya görüşlerinin öğretiminde tarafsız bir pozisyon benimsemelidir. Fenomenolojik din eğitiminde farklı dinlerin ve inanç sistemlerinin öğretim konusu yapılması, öğrencilere alternatiflerden haberdar olma ve yaşamlarında dini seçimler yapabileme şansı vermektedir. Farklı din ve inançlar hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi, dini önyargıların ortadan kalkmasını sağlamakta ve çok kültürlü bir toplumda hoşgörünün oluşmasına da zemin hazırlamaktadır (Halstead, 2005: 7732).

Fenomenolojik yaklaşımın iki temel ögesi, *paranteze alma* ve *empatidir*. Paranteze alma ile, diğer dinlere karşı bakış açısını olumsuz etkilememesi amacıyla kişinin kendi inançlarını mümkün olduğunca geri planda tutması kastedilmektedir. Empati ile de diğer dinlerin doktrinlerini, ritüellerini tarafsız bir şekilde anlama amacıyla mensuplarının dinî ayin ve ibadetlerinde nasıl hissettikleri konusunda öğrencilere içeriden bir bakış açısı kazandırma hedeflenmektedir (Shepherd, 2003: 324).

Din eğitiminde fenomenolojik yaklaşım, öğretmenin bir dine bağlılığı engellemektedir. Bu açıdan, yaklaşımın herhangi bir inancın üyesi tarafından veya hiçbir dine inanmayanlarca dahi uygulanabileceği ifade edilmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda tek yönlü düşünmekten kaynaklanan peşin hükümlülüğü ve din eğitiminde yer alabilecek tek yanlı izahları da engellemeye çalışmaktadır. Öğretmen, öğrencilerin belli bir dine bağlı olmanın ne demek olduğunu ve bu bağlılığın ortaya konuş biçimlerini, duygusal olarak kavramalarına yardımcı olacaktır. Burada amaç belli bir inancın inanılarını oluşturmak değil, bir inanca bağlı olmanın ne demek olabileceğini anlamak yani empati kurmaktır (Çaçıoğlu, 2006: 59).

Bu yaklaşımda dini inançlar, ayinler, ibadetler, kutlamalar, ibadet yerleri, ahlaki ilkeler, kutsal metinler, dini liderler, dini hikâyeler, dini tecrübeler ve dualar, her türlü dini inanç ve düşüncenin ortak olgu ve durumları olarak öğretim konusu yapılabilir (Halstead, 2005: 7732).

Fenomenolojik yaklaşım din öğretimi alanında öğrenciler üzerinde bazı olumlu etkilere sahip gözükmektedir. Paranteze alma ile diğer dini inançlar hakkında öğrencilerde oluşabilecek önyargıların giderilebilmesi ve empati ile de karşıdakinin inançlarını anlama duygusunun gelişmesi mümkün olabilecektir (Jackson, 1997). Çok kültürlü ve demokratik bir toplumda herhangi bir dini inancı yükseltme veya küçük düşürme çabası olmadan anlamaya yönelik tarafsız bir bakış açısıyla yapılması

hedeflenen bu tip bir din öğretiminin, kişilerin birbirlerinin inançlarına saygı göstermelerini sağlaması da yaklaşımın olumlu etkileri arasında düşünülebilir (Shepherd, 2003: 325).

Yukarıda dile getirilen olumlu yönlerinin yanında fenomenolojik din öğretimi, fenomenolojinin temel ilgi alanının sadece gözlemlenen olgu ve olaylar olması, dinleri çok geniş kapsamlı ele alması neticesinde tek bir inanca bağlanmayı değersizleştirme ihtimali, konuların öğrencilerin ilgi ve deneyimlerinden uzak olabilmemesi, derinlemesine dini hakikatler ile ilgilenmeyerek dinî tezahürleri konu edinmesi ve kapalı bir göreceliliğe sahip olması konularında eleştirilmektedir (Jackson, 1997: 10).

Fenomenolojik din öğretiminde paranteze alma ve empatinin bir gereği olarak dini bir konuyu, o dine mensup (içeriden) kişilerden dinlemek, onun bakış açısını anlamak gerekir. Bu bağlamda içeride olan kişinin kendi dinini tam olarak anlamamış olması veya bu kişinin kendi dinini idealleştirme çabası içinde olabilme ihtimali de uygulama açısından yaklaşımın problem noktaları arasında sayılmaktadır (Shepherd, 1999: 10).

Ülkemizdeki din öğretimi ile fenomenolojik yaklaşım bir arada değerlendirildiğinde farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. İlk ve ortaöğretim kurumlarımızdaki din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde *mezheplerüstü (herhangi bir mezhebi esas almayan, mezhebî tartışmalara girmeyen) ve dinler açılımlı* bir yaklaşım benimsenmiştir (MEB, 2010: 2). Bu yaklaşımda Sünnî İslam'a ait dinî ve kültürel öğelerin daha yoğun öğretimi söz konusu olmakla birlikte diğer din, inanç ve mezheplerin öğretimi de söz konusudur. Fenomenolojik tarzda bir din öğretiminin din dersinin tamamı için geçerli olmamasının yanında, *inanç öğrenme alanında insani bir olgu olarak inanma duygusunun işlendiği* görülmektedir. Bu öğrenme alanında ortaöğretim düzeyinde insan-din ilişkisi, insanlık tarihindeki inanç biçimleri, insanın günlük hayatında ve davranışlarında inancın etkisi gibi konular öğretim programında yer almaktadır. Ayrıca, inanç öğrenme alanında dinin insan hayatındaki yerini ve önemini anlayan, yaşamını anlamlandıran, insanlığını daha iyi gerçekleştirebilen, diğer inançlara ve mensuplarına saygılı bireylerin yetiştirilmesi de amaçlanmaktadır (MEB, 2010: 15).

Bunların yanında, ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi içeriğinde yer verilen diğer din, inanç ve mezheplerin öğretiminde de fenomenolojik bir bakış açısının mevcut olduğu görülmüştür. Öğretim programınca, İslam düşüncesi içerisindeki farklı mezhep ve yorumlar *zenginlik ve dinde çoğulculuk* (MEB, 2010: 17), diğer dinler ise *ortak inanç ve ahlak konularına sahip saygı gösterilmesi gereken unsurlar* (MEB, 2010: 19) olarak değerlendirilerek bunların ortak insani olgular olduğu vurgulanmaktadır.

Bu çerçevede ülkemizdeki din öğretiminde fenomenolojik bir yaklaşım ile inanç olgusunun varlığı kabul edilmekte, İslam içi farklı mezhep ve yorumlar ile diğer dinler bu olgu çerçevesinde öğretim konusu yapılmaktadır. Dinî inanış ve yorumların farklı yönleri olmakla birlikte ortak inanç ve ahlak öğelerini barındırdığı da vurgulanmaktadır. Özetle ülkemizdeki din öğretiminde çok kısmi bir fenomenolojik yaklaşımın var olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan ülkemiz açısından fenomenolojik veya başka bir şekilde dinlerarası eğitimin, insanların kendi dinlerini öğrenmelerinden sonra veya en azından birlikte olduğunda anlam taşıyacağı da belirtilmektedir (Doğan ve Tosun, 2003: 33).

6. SONUÇ

Fenomenolojik yaklaşım, dinlerarası din öğretiminin İngiltere'de uygulanan şeklidir. Dinlerin ortaya koydukları kavram ve olgulardan yola çıkarak, dinlerin karşılıklı birbirlerini anlamalarının amaçlandığı bu yaklaşımda paranteze alma ve empati temel kavramlardır. Bunun yanında bu yaklaşıma yöneltilen eleştiriler, fenomenolojik ilkelerin uygulanabilirliği ile ilgilidir. Yine hakikat konusundaki çoğulcu anlayışın insanları şüphecililiğe götürebileceği noktasında da eleştirilmektedir. Tüm bu eleştirilere rağmen fenomenolojik yaklaşım, İngiltere'nin din eğitimi tecrübesi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu yaklaşımın ardından yapılan eleştiriler sonucu din eğitim için farklı araştırma ve program geliştirme çalışmaları da yapılmıştır. Fenomenolojik yaklaşımdan sonra ortaya çıkan farklı din eğitimi modelleri, tasvip ederek veya eleştirerek bir şekilde bu yaklaşımdan etkilenmiştir.

KAYNAKÇA

- Berger, P. L. (1999). Dini Kurumlar, çev: Adil Çiftçi, *Toplumbilimi Yazıları*, İzmir: Anadolu Yayınları.
- Çapçioğlu, F. (2006). *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cevizci, A. (2002). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Doğan, R. ve Tosun, C. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Ankara: Pegem A Yayınları.
- Doniger, W., (2004). *Eliade*, Shamanism.
- Drees, W. B. (2003). *Encyclopedia of Science and Religion*, (2nd ed.), USA: Thomson Gale.
- Durkheim, E. (1923). *Dini Hayatın İbtidai Şekilleri*, çev: Hüseyin Cahit, İstanbul.
- Eliade, M. (1971). *The Myth of the Eternal Return: Cosmos and History*, Princeton: Princeton University Press.
- Ellwood, R. (1999). *The Politics of Myth: A Study of C. G. Jung, Mircea Eliade and Joseph Campbell*, Albany: State University of New York Press.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme*, 9. Baskı, Ankara.
- Freyer, H. (1964). *Din Sosyolojisi*, Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları.
- Halstead, J. M. (2005). *Encyclopedia of Religion*, (2nd ed., Vol 11, pp. 7731-7736), USA: Thomson Gale. <http://en.wikipedia.org/wiki/Phenomenology.htm> erişim 18.03.2008
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal, Ü. H. (2003). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- James, G. (1995). *Interpreting Religion: The Phenomenological Approaches of Pierre Daniël Chantepie de la Saussaye, W. Brede Kristensen, and Gerardus van der Leeuw*, Washington: Catholic University of America Press.
- Jackson, R. (1997). *Religious Education and Interpretive Approach*, London: Hodder & Stoughton Press.
- Kaymakcan, R. (2004). *Günümüz İngilteresinde Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Kristensen, W. B. (1971). *The Meaning of Religion: Lectures in the Phenomenology of Religion*, The Hague: Martinus Nijhoff.
- MEB (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (4–8.sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara.
- MEB (2010). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9–12.sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara.
- Otto, R. (1958). *The Idea of the Holy*, London: Oxford University Press.
- Priest, S. (2003). *Encyclopedia of Science and Religion*, (2nd ed.), USA: Thomson Gale.
- Shepherd, J. (1991). *İslam ve Din Eğitimi (Mezhebe Dayalı Olmayan Model)*, 1. *Din Eğitimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988)*, Ankara: DİB Yay.
- Shepherd, J. (1997). *İngiliz Eğitiminin Kişilik Gelişimine Katkısı*, *Uluslararası Din Eğitim Sempozyumu (20-21 Kasım 1997)*, Ankara.
- Shepherd, J. (1999). *İngiltere’de Din Öğretiminin Kişilik Gelişimine Katkısı*, *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu (20-21 Kasım 2001)*, Ankara.
- Shepherd, J. (2003). *Fenomenolojik Bakış Açısı: Eleştirel Anlamda Sorgulayıcı Din Eğitimi*, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmaları (28-30 Mart 2001)*, Ankara: MEB Yayınları.
- Tosun, C. (2001). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Van der Leeuw, G. (1956). *Phänomenologie der Religion*, 2. Baskı, Tübingen: J. C.
- Van der Leeuw, G. (1963). *Religion in Essence and Manifestation: A Study in Phenomenology*, New York: Harper & Row.